

## ДОВІРА ДО ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ: ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ

*Стаття містить огляд підходів до визначення поняття політичної довіри, показників довіри українського суспільства до політичних інститутів, у тому числі парламенту та політичних партій, та окреслення чинників зниження/підвищення рівня довіри в контексті демократичності політичного розвитку держави.*

**Ключові слова:** політична довіра, політичні інститути, демократія, парламент, політичні партії, корупція.

Питання політичної довіри є предметом досліджень у сфері вивчення процесів демократизації, стабільності функціонування політичних інститутів, електоральної підтримки політичних партій. У низці праць висвітлено вплив особливостей політичного представництва, ефективності функціонування економічної та політичної систем, діяльності політичних лідерів на рівень політичної довіри [17], наведено інтерпретацію довіри виборців як кредитування політики [8, с. 24–26].

Пояснення явища довіри в традиційному та сучасному (або демократичному) суспільстві суттєво відрізняється. Переважання емоційного чинника, звички або традиції, ролі особистих відносин як передумови довіри до влади в традиційному суспільстві може спиратися на некритичність об'єкта управління. Натомість, в умовах високого рівня формальної інституціоналізації сфери політики, підставами для довіри до відповідних політичних інститутів є ефективність їх функціонування та насамперед відповідність їх діяльності очікуванням громадян. Політична довіра до інститутів є важливою, оскільки демократія спирається на інституційні механізми, які гарантують чесну поведінку політиків або спричиняють санкції за порушення правил взаємодії.

На відміну від теорій, які пояснюють формування політичної довіри зовнішніми відносно політичних інститутів соціокультурними чинниками, національними рисами та особливостями політичної соціалізації, так звані інституційні теорії пояснюють рівень довіри діяльністю відповідних інститутів. Відповідно, у дослідженнях зіставлено чинники формування довіри з підтримкою політичного режиму суспільством [18; 19]. Відповідно, відмінними є види довіри, яка формується в межах формальних та неформальних інститутів.

У цілому виокремлюють рівень політичної довіри до політичної системи, рівень політичної довіри суспільства до інститутів, організацій, осіб тощо. Політичною довірою до політичних інститутів вважають переконаність громадян у тому, що ці інститути ефективно здійснюватимуть розв'язання питань навіть за відсутності контролю за їх діяльністю. Громадяни довірятимуть, зокрема, уряду, політика якого задовольняє їхні інтереси. Таким чином, політична довіра виступає наслідком функціонування політичних інститутів [24], і недовіра до політичних інститутів, які діють неефективно, як і високий рівень довіри до демократичних інститутів, є ознакою демократичності суспільства.

Рівень політичної толерантності є вищим у стабільних демократіях, незалежно від соціо-економічного розвитку, і демократична активність, або наявність громадянських свобод, сприяє зростанню рівня політичної толерантності [21]. При цьому дослідники пишуть про невисокий рівень політичної довіри в посткомуністичних країнах [18].

Аналогічно до даних про задоволення демократією (табл. 1) наведемо результати опитування в Україні (табл. 2). Відповіді громадян України на запитання «Наскільки Ви задоволені тим, як функціонує демократія в Україні?» свідчать про те, що 17,4 % обрали відповідь «зовсім не задоволений», 29,0 % – «переважно не задоволений», 34,3 % – «переважно задоволений», 6,4 % – «повністю задоволений», 13,0 % опитаних не змогли відповісти [1]. Відповідно, враховуючи низьку оцінку демократичності функціонування політичних інститутів українським суспільством, рівень довіри до них є низьким.

Проведене Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), компанією Management Systems International (MSI) та Київським

Таблиця 1. Довіра до політичних інститутів

Країна	Довіра до політичних партій, <i>TRP</i>	Довіра до політичних партій, <i>TRP</i>	Довіра до уряду, <i>TG</i>	Довіра до уряду, <i>TG</i>	Довіра до парламенту, <i>TP</i>	Довіра до парламенту, <i>TP</i>	Задоволення демократією, <i>SD</i>	Задоволення демократією, <i>SD</i>
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Болгарія	7	12	16	44	11	27	26	21
Республіка Чехія	11	12	21	37	16	15	51	48
Естонія	22	17	62	47	46	38	53	41
Угорщина	8	9	21	14	21	15	24	23
Латвія	7	2	19	9	16	6	43	21
Литва	7	5	24	15	13	7	24	18
Польща	8	7	17	16	10	11	48	44
Румунія	11	11	21	17	18	17	36	18
Словаччина	13	18	40	36	37	35	35	40
Словенія	13	9	32	29	31	19	48	37
Хорватія	8	4	20	12	20	12	32	14
Македонія	13	14	36	31	23	25	53	52

Джерело: дані Political Instability Index, видання Economist [22].

міжнародним інститутом соціології дослідження «Стан корупції в Україні» свідчить про таке. Відповіді на запитання «Наскільки Ви довіряєте кожному із цих соціальних інститутів та організацій?» ілюструють, що наприкінці 2010 р. 41,3 % респондентів довіряли президенту, 29,7 % – Кабінету Міністрів, 21,4 % – Верховній Раді, 32,6 % – місцевим державним адміністраціям, 35,4 % – місцевим радам. Зокрема, основними причинами недовіри до парламенту є: корумпованість депутатів (34,6 % опитаних відзначили цей пункт), до речі, цей чинник як основний називали і при опитуваннях у лютому; непрозорість діяльності Верховної Ради (13,2 %), відсутність зв'язку з виборцями (10,4 %) тощо [10]. За результатами досліджень Лабораторії законодавчих ініціатив, на початку 2011 р. 77,2 % українців вважали діяльність органів влади на загальнодержавному та місцевому рівнях непрозорою та невідкритою (відповідно у 2010 р. – 69,9 %). Найбільш закритою громадяни визнали роботу Верховної Ради України. Відкритою та прозорою діяльність парламенту вважали 1,8 %

респондентів (2,6 % на початку 2010 р.), президента – 8,8 % (2 % на початку 2010 р.), уряду – 1,8 % (4,3 % на початку 2010 р.) [13]. Для порівняння: за даними 2007 р. лише 10–16 % опитаних зазначили, що мають високий рівень довіри до урядовців [12].

Опитування, здійснене в серпні 2011 р., на замовлення Лабораторії законодавчих ініціатив у межах дослідження «Омнібус» (Omnibus) компанією TNS в Україні, свідчить, що президенту довіряють 26,6 % опитаних, уряду – 19,8 %, ВР – 16,7 % [7].

За даними того ж дослідження, загальний рівень довіри до Верховної Ради України такий: повністю довіряють 2,8 %, переважно довіряють 13,8 %, переважно не довіряють 25,8 %, повністю не довіряють 50,8 %, не змогли відповісти 6,8 % [5]. Загальний рівень довіри до Кабінету Міністрів України свідчить про те, що уряду повністю довіряють 4,4 %, переважно довіряють 15,4 %, переважно не довіряють 25 %, повністю не довіряють 47,7 %, не змогли відповісти 7,5 % [6]. Подальше падіння рівня довіри українців до влади спостерігалось з вересня 2010 р., коли президенту

Таблиця 2. Рівень довіри українського суспільства до політичних інститутів

Довіра	Рівень недовіри, %			Рівень довіри, %			Баланс довіри та недовіри		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Рік	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
До місцевої влади	44,8	53,6	50,7	21,7	15,5	16,1	-23,1	-38,2	-34,6
До уряду	56,2	63,6	66,5	11,8	9,0	6,3	-44,4	-54,6	-60,2
До президента	50,3	67,6	73,2	21,4	9,3	5,4	-28,9	-58,2	-67,8
До політичних партій	56,3	64,1	69,9	8,4	4,6	3,2	-47,9	-59,6	-66,7
До парламенту	60,1	68,8	74,0	9,3	5,1	2,7	-50,8	-63,7	-71,3

Джерело: [3].

довіряли 41,3 % українців. У лютому 2011 р. цей показник становив уже 31 %, а в серпні – 26,6 % (тобто падіння рівня довіри за рік – близько 15 %). Кабінету Міністрів України у вересні 2010 р. довіряли 29,7 % респондентів, у лютому 2011 р. цей показник знизився до 22,9 %, а в серпні становив 19,8 % (падіння за рік – 10 %). Верховній Раді України у 2010 р. довіряли 21,4 % українців, через півроку – 18,7 %, а в серпні 2011 р. – 16,7 % (падіння рівня довіри за рік – майже на 5 %) [6]. Якщо зіставити дані за 2007–2013 рр., помітним є зменшення рівня довіри до більшості інститутів влади.

Тут показники довіри до парламенту як основного представницького інституту, які є суттєвими для вимірювання політичної довіри в цілому, виступають, зокрема, важливим індикатором оцінки політичного капіталу, через поняття якого визначається поняття політичної довіри [23]. На думку дослідників, зниження довіри до парламенту може свідчити про складнощі функціонування демократії. Для того, щоб підтвердити або спростувати цю тезу, порівняємо тенденції зміни рівня довіри та рівня демократичності політичного режиму в Україні. Оцінка демократичності політичного режиму організацією Freedom House у 2007 р. та 2008 р. становила 4,25 бала (за шкалою від 1 до 7), у 2009 р. та 2010 р. – 4,39 бала, у 2011 р. – 4,61 бала, у 2012 р. 4,82 бала [20]. Рейтинг країн за рівнем розвитку демократії, згідно з даними індексу демократії Economist Intelligence Unit's Democracy Index, показує, що в 2010 р. Україна отримала 6,30 бала з 10 та статус недосконалої демократії, у 2011 р. – 5,94 бала (статус гібридного режиму), у 2012 р. – 5,91 бала (статус гібридного режиму) [16].

Як вказано в таблиці 2, довіра до парламенту у 2007–2009 рр. суттєво зменшувалася. Подібну тенденцію помічаємо і в наступному періоді. Водночас оцінка демократичності політичного розвитку в 2007–2008 рр., за даними Freedom House, є стабільною, тоді як довіра до парламенту зменшилася на понад 45 %, як і в 2009 р., коли відбулося несуттєве погіршення оцінки демократичності, порівняно з попереднім періодом. Але тенденція до зменшення довіри до парламенту підтверджується зниженням оцінки демократичності політичного розвитку Freedom House та видання Economist.

Рівень довіри до політичних партій як важливих учасників політичного процесу, суб'єктів формування парламенту та суб'єктів представництва суспільних інтересів варіюється залежно від відповідності їх діяльності очікуванням громадян (див. табл. 3 та рис. 1 (а, б)).

Таблиця 3. Рівень довіри громадян до політичних партій, 2001–2010 рр.

Період	Довіряю, %	Не довіряю, %
Грудень 2001	16,0	72,0
Березень 2002	19,2	71,6
Жовтень 2002	18,0	73,2
Березень 2003	16,2	73,9
Грудень 2003	16,3	72,6
Червень 2004	16,1	70,7
Грудень 2004	15,6	73,2
Лютий 2005	24,1	62,4
Листопад 2005	16,1	67,7
Травень 2006	21,6	65,9
Грудень 2006	15,1	74,3
Березень 2007	18,5	73,3
Грудень 2007	22,5	67,7
Березень 2008	19,5	68,8
Грудень 2008	12,5	79,5
Березень 2009	8,4	80,0
Жовтень 2009	16,8	78,1
Травень 2010	23,9	65,9

Джерело: [9, с. 27].

Графічно зобразимо дані на діаграмах.

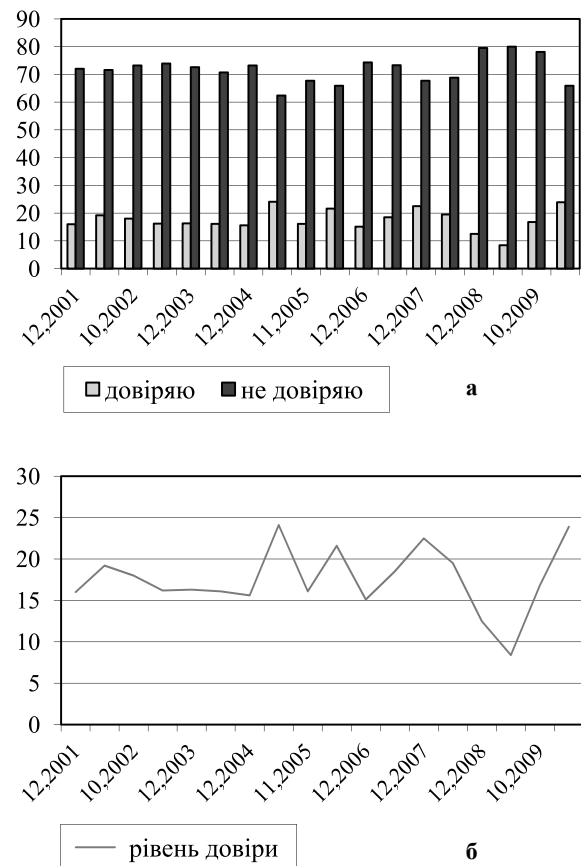


Рис. 1. Рівень довіри громадян до політичних партій, 2001–2010 рр.:

а – співвідношення показників довіри та недовіри;  
б – динаміка рівня довіри.

Джерело: за даними табл. 3.

Таблиця 4. Показники оцінки за шкалою демократизації, оцінки рівня корупції та оцінки демократичності управління на національному рівні в Україні, за даними Freedom House, проект «Країни перехідного періоду», 2003-2012 рр.

Рік	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Оцінка корупції, <i>C</i>	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	6,00
Оцінка демократичності управління на національному рівні, <i>NDG</i>	5,00	5,25	5,00	4,50	4,75	4,75	5,00	5,00	5,50	5,75
Оцінка за шкалою демократизації, <i>DS</i>	4,71	4,88	4,50	4,21	4,25	4,25	4,39	4,39	4,61	4,82

Джерело: [20].

Помітним є зростання довіри до політичних партій у періоди парламентських виборів. Бачимо, що після виборів 2007 року та формування коаліції рівень довіри зріс, проте починаючи з 2008 року почав знижуватися і досяг найменшого в досліджуваному періоді показника в березні 2009 року (що можемо частково пояснити економічною ситуацією та неспроможністю політичних партій її розв'язати). Водночас зниження довіри до «традиційних» або ідеологічно поміркованих політичних партій, як правило, спричиняє сплеск популярності радикальних/крайніх політичних сил. Наприклад, так можемо пояснити успіх КПУ на парламентських виборах 2012 року.

Водночас 18,2 % респондентів не змогли відповісти на запитання про суб'єктів представництва їх інтересів, а 13,8 % покладають цю функцію на громадські організації. При цьому довіра до громадських організацій як потенційних замінників політичних структур в Україні є несуттєвою. На запитання «Хто має представляти Ваші інтереси у суспільних процесах у першу чергу?» лише 13,8 % респондентів обрали відповідь: «громадські організації», 26,4 % – «політичні партії» (інші відповіли: «бізнесові структури», «окремі політики», «профспілки» тощо)<sup>1</sup>.

Причинами недовіри громадян до державних структур вважають: корупцію (54 %), відсутність видимих результатів діяльності (38 %), бюрократію (29 %), погане ставлення чиновників до громадян, які до них звертаються (22 %). 11 % опитаних не довіряють державним структурам, оскільки не знають про те, як вони планують розвиватися [4]. Відповідно, чинниками зміни ставлення населення до органів державної влади є: боротьба держструктур із корупцією (54 %), відкритість і прозорість діяльності (31 %), покращення якості обслуговування (22 %) [4]. Розглянемо ці аспекти (див. табл. 4).

<sup>1</sup> Опитування проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 31 травня по 18 червня 2007 року. [26]

Обчислення коефіцієнта лінійної кореляції між показниками демократичності політичного режиму та рівня корупції в державі, за формулою

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

де  $x_i$  та  $y_i$  є порівнюваними кількісними показниками,  $n$  є кількістю порівнюваних спостережень, свідчить про взаємозв'язок цих змінних. Отримане нами, за даними таблиці 4, значення для України  $r_{C,NDG}(2003-2012) = 0,6(6)$ .

Здійснення державного управління передбачає можливість корупційних дій, у тому числі пов'язану з його бюрократизацією, оскільки норми корупції можуть бути впливовішими, ніж законодавчі норми, відповідно до санкцій за їх порушення та/або витрат на їх дотримання. Наслідками корумпованості виступає неефективна діяльність уряду, вплив на сферу приватизації, зниження легітимності влади, додаткові видатки в економіці, порушення прав та свобод громадян, зменшення ефективності, чесності та легітимності влади, ефективності використання ресурсів, зменшення рівня економічного розвитку, прозорості діяльності як державних, так і неурядових організацій.

Опитування громадської думки для вимірювання ставлення громадян та їх досвіду зіткнення з корупцією<sup>2</sup> вказує на зменшення реального досвіду корупції, однак на зростання сприйняття поширеності корупції. Загальний рівень корупції в Україні є високим. У 2009 р. 62,5 % респондентів вказали на те, що їх було втягнуто в корупційні стосунки з посадовцями протягом останніх 12 місяців (67 % у 2007 р.) [11]. Водночас у сприйнятті громадян поширеність корупції зросла в багатьох державних структурах [11]. Громадяни продовжували покладати основну відповідальність у боротьбі з корупцією на президента

<sup>2</sup> Метою досліджень було простеження зміни щодо проблеми корупції протягом періоду впровадження в Україні Порогової програми (ППУ) Корпорації «Виклики тисячоліття» (грудень 2006 – вересень 2009 р.).

(69 % опитаних), попри втрату довіри (в лютому 2009 р. йому довіряли лише 4,7 % респондентів) та відсутність політичної волі до подолання цього явища (лише 7,3 % опитаних вважали, що президент дійсно хоче боротися з корупцією). На думку 61 % учасників опитування 2009 р., рівень корупції в Україні порівняно з 2004 р. зріс, тоді як в опитуваннях 2007 р. та 2008 р. таких поглядів дотримувались не більше 38 % респондентів. Ще 23 % вважали, що він лишився на рівні 2004 р. При цьому найбільш корумпованими органами влади вважалися Верховна Рада (65 %), президент та його Секретаріат (59 %), Кабінет Міністрів (57 %) [11].

Підвищення рівня прозорості державної влади як спосіб запобігання корупції є дієвим як за умови прийняття антикорупційного законодавства, так і його узгодження з правовими актами, які регламентують функціонування інформаційної сфери<sup>3</sup>. У цілому, прозорість та відкритість функціонування системи державного управління є чинниками забезпечення ефективності функціонування демократії, взаємодії держави та суспільства, зростання довіри суспільства до владних структур. Прозорістю вважають наявність вільного доступу громадськості до актуальної та достовірної інформації про політичну та економічну діяльність уряду, про відповідні рішення та їх виконання; а також розуміння суспільством процесу прийняття владних рішень. Підзвітність при цьому є відповідальністю за здійснений вибір та дії [25, с. 11]: відкритість рішень та дій влади для громадського розгляду, наявність доступу громадськості до вказаної інформації. Відповідно, принципом підзвітності виступає відповідальність обраних урядовців або посадовців, призначених обраними особами, за свої рішення та дії перед електоратом [15].

Інформаційна прозорість влади, брак якої суттєво знижує рівень довіри суспільства до інститутів, передбачає: а) нормативно-правове за-

кріплення стандартів доступу до інформації про діяльність органів влади, її використання та поширення; б) відкритість інформації про ухвалені рішення з доступом до відповідних документів; в) оприлюднення інформації про діяльність органів державної влади у вигляді повідомлень; г) відкритість звітів про діяльність органів державної влади; ґ) відкритість інформації про осіб, які є суб'єктами прийняття рішень; д) надання відповідей на інформаційні запити (усні, письмові, електронні). Важливою є достовірність та повнота наведеної публічної інформації; забезпечення рівності доступу та дотримання вимог законодавства, яке регулює порядок доступу до публічної інформації; створення можливостей для вторинного використання публічної інформації для комерційних або некомерційних цілей, які відрізняються від початкового призначення цієї інформації. Водночас обмеження пов'язано із захистом державних інтересів, безпеки та оборони, інтелектуальної власності та приватної інформації. Прозорість діяльності органів державної влади повинна гарантуватися наявністю юридично закріпленого доступу до публічної інформації; наявністю технічних можливостей для його здійснення; реалізацією органами влади відповідних нормативно закріплених процедур; потребою суспільства в отриманні інформації про діяльність суб'єктів владних повноважень. В Україні ухвалення Закону «Про доступ до публічної інформації» 2011 р. зумовило суттєве поживавлення нормотворчого процесу. Внесення змін до наявних законів, прийняття відповідних розпоряджень та постанов, як урядом, так і президентом, з одного боку, розширює можливості доступу до інформації (розширюючи сфери публічної інформації, коло та обов'язки її розпорядників), з другого – вдосконалення законодавства не завжди долає ті недоліки, зокрема правові колізії, що існують у чинних нормативно-правових актах. Оцінка рівня прозорості діяльності органів державної влади в Україні проводиться за такими критеріями: наявність та особливості функціонування в системі органів державної влади механізмів інформування громадян про їхню діяльність; реалізація принципу доступу за запитом до інформації державних органів; свідчить про недостатнє виконання законодавчо закріплених вимог парламентом, урядом, президентом, більшістю міністерств та відомств. Зокрема, коли йдеться про недотримання вимог до оприлюднення інформації, а саме: неповним є її представлення у фінансовій, бюджетній, екологічній сферах, сфері безпеки, а також стосовно судових рішень [14, с. 15].

<sup>3</sup> Проте в антикорупційних нормативних актах України нечітко зазначено як корупційні правопорушення, так і відповідальність за їх здійснення. Порушеннями норм антикорупційного законодавства є надання незаконних переваг під час підготовки та прийняття нормативно-правових актів, сприяння в підприємницькій діяльності, незаконне одержання матеріальних благ, пільг та послуг, роботи за сумісництвом. Із питанням корупції в органах державної влади в контексті забезпечення прозорості їх діяльності пов'язано питання фінансової звітності як щодо доходів окремих осіб, так і розпорядження державним майном. У сфері державного управління найпоширенішими вважаються вимогання та одержання хабарів за сприяння в розподіленні бюджетних коштів, виділених під реалізацію державних програм, сприяння у визначенні переможців тендеру при здійсненні державних закупівель, а також замовлень за рахунок коштів місцевих бюджетів, за надання дозволів, за надання переваг при приватизації майна, лобювання інтересів у здійсненні підприємницької діяльності, надання висновків екологічних та архітектурних служб для експлуатації об'єктів [2] тощо.

Щодо надання відповіді на інформаційні запити громадян, їхніх об'єднань, юридичних осіб, частими є порушення законодавства (пов'язані з відмовами в наданні запитуваної інформації, коли відбувається використання розпорядниками інформації правових колізій для уникнення виконання своїх повноважень; некомпетентністю розпорядників інформації тощо), які на сьогодні привертають увагу правозахисних організацій та спричиняють подання запитувачами судових позовів. Тому видаються необхідними уніфікація відповідних правових норм для уникнення множинності способів їх інтерпретації та усунення наявних у законодавстві суперечностей; розробка механізмів притягнення до відповідальності розпорядників інформації за порушення права громадян на доступ до публічної інформації; налагодження технічних можливостей для забезпечення доступу до інформації. На сьогодні у сфері антикорупційної політики суттєво вплинути на її ефективність може ухвалення закону про державний фінансовий контроль за декларуванням доходів та витрат особами, уповноваженими на виконання функцій держави, прийняття Адміністративно-процедурного кодексу.

На сучасному етапі одним з основних засобів забезпечення прозорості діяльності влади є застосування інформаційно-комунікаційних технологій, пов'язане з ним підвищення рівня інформатизації суспільства, доступ до створених органами влади ресурсів, наявність технічних можливостей їх використання. Оскільки функціонування електронних інформаційних ресурсів органів влади є передумовою для пов'язаного зі становленням інформаційного суспільства розвитку електронного урядування (або електронної демократії), варто наголосити, що навіть із застосуванням зазначених інформаційних ресурсів в Україні переважає односторонній зв'язок, наявним є доступ не до всіх документів, які можуть зацікавити громадськість. У такому контексті варто звернути увагу, що на фоні схваленної розпорядженням уряду від травня 2013 р. Стратегії розвитку інформаційного суспільства

актуальною подекуди є недостатність інформаційного забезпечення діяльності органів державної влади в Україні, недостатнє використання інформаційних технологій суспільством, нерівномірність забезпечення можливостей доступу населення до комп'ютерних та телекомунікаційних засобів, наявність т. зв. «інформаційної нерівності» між регіонами, суспільними групами тощо. У такому контексті розвиток електронного урядування та реалізація затвердженої урядом Концепції розвитку електронного урядування на сучасному етапі, враховуючи обмеження, пов'язаний насамперед з наявністю технічних можливостей здійснення взаємодії громадян з владою, потребує підвищення рівня інформатизації суспільства загалом, координації діяльності як суб'єктів інформатизації, так і органів влади, про забезпечення прозорості діяльності яких ідеться, підвищення якості відповідних адміністративних послуг тощо.

На фоні невирішених питань прозорості та ефективності діяльності органів державної влади помітним є поступове зниження довіри до політичних інститутів в Україні, низький рівень якої відповідає тенденціям у переважній частині постсоціалістичних країн. Певною мірою таку особливість спричинено економічною ситуацією та неспроможністю більшості урядів швидко подолати наслідки світової економічної кризи, а політичних партій – сформувати органи влади, які можуть розв'язати переважну частину супутніх питань.

Таким чином, політичну довіру в умовах невизначеності пов'язано із суспільними очікуваннями певних рішень від суб'єктів влади. Водночас демократичність політичного розвитку, серед ознак якої мінімізація рівня корупції в суспільстві, створення умов для прозорості та відкритості функціонування органів державної влади, надання можливості громадянам бути учасниками процесу ухвалення рішень у сфері державної політики, сприятиме підвищенню рівня довіри до політичних інститутів як суб'єктів реалізації суспільних інтересів.

#### Список літератури

1. 2012: політичні підсумки і прогнози – загальнонаціональне опитування [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2012. – Режим доступу: [http://dif.org.ua/ua/polls/2012-year/hivhawirgjoawejgoaejh\\_oj\\_1356706880.htm](http://dif.org.ua/ua/polls/2012-year/hivhawirgjoawejgoaejh_oj_1356706880.htm). – Назва з екрана.
2. Виконання Україною заходів у боротьбі з корупцією [Електронний ресурс] // Інформація з веб-сайту Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/13584.htm>. – Назва з екрана.
3. Довіра до політичних інститутів та банків падає, компанії повертають довіру громадян. – 21 квітня 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://reklamaster.com/spec\\_projects/show/efforts/sub/consumer\\_efforts/id/15301/index.html](http://reklamaster.com/spec_projects/show/efforts/sub/consumer_efforts/id/15301/index.html). – Назва з екрана.
4. Довіра населення України до держструктур [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=57>. – Назва з екрана.
5. Загальний рівень довіри до Верховної Ради України. Довіра до влади. Ставлення до виборчої реформи (серпень–2011) [Електронний ресурс] // Лабораторія законодавчих ініціатив, Громадський консорціум виборчих ініціатив, 2011. –

- 05.09.2011. – Режим доступу: [http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&as=0&ar\\_id=2388#ar2388](http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&as=0&ar_id=2388#ar2388). – Назва з екрана.
6. Загальний рівень довіри до Кабінету Міністрів України. Довіра до влади. Ставлення до виборчої реформи (серпень–2011) [Електронний ресурс] // Лабораторія законодавчих ініціатив, Громадський консорціум виборчих ініціатив, 2011. – 05.09.2011. – Режим доступу: [http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&as=0&ar\\_id=2388#ar2388](http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&as=0&ar_id=2388#ar2388). – Назва з екрана.
  7. Наскільки ви довіряєте кожному з цих соціальних інститутів та організацій? (повна та переважна довіра). Довіра до влади. Ставлення до виборчої реформи (серпень–2011) [Електронний ресурс] // Лабораторія законодавчих ініціатив, Громадський консорціум виборчих ініціатив, 2011. – 05.09.2011. – Режим доступу: [http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&as=0&ar\\_id=2388#ar2388](http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&as=0&ar_id=2388#ar2388). – Назва з екрана.
  8. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс ; [пер. с англ. Л. А. Седова, А. Д. Ковалева] ; под ред. М. С. Ковалевой. – М. : Аспект-Пресс, 1998. – 270 с.
  9. Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції // Національна безпека і оборона. – Центр Разумкова. – 2010. – № 5. – С. 1–33.
  10. Ріст довіри до парламенту: тенденція чи тимчасове явище? Результати соціологічного опитування [Електронний ресурс] // Лабораторія законодавчих ініціатив, 2010. – Режим доступу: [http://parlament.org.ua/upload/docs/Soc\\_sept2010.pdf](http://parlament.org.ua/upload/docs/Soc_sept2010.pdf). – Назва з екрана.
  11. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009 Для Порогової програми для України Корпорації «Викилики тисячоліття» [Електронний ресурс] // Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), компанія Management Systems International, Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу: [http://www.acrc.org.ua/assets/files/zvity\\_ta\\_doslidzhennya/2009\\_Corruption\\_in\\_Ukraine\\_Survey\\_Report.pdf](http://www.acrc.org.ua/assets/files/zvity_ta_doslidzhennya/2009_Corruption_in_Ukraine_Survey_Report.pdf). – Назва з екрана.
  12. Стан корупції в Україні. Результати загальнонаціонального дослідження 2007 р. [Електронний ресурс] // Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), компанія MSI, Київський міжнародний інститут соціології. – травень 2007 р. – Режим доступу: <http://udscn.guds.gov.ua/files/Dosl/2.pdf>. – Назва з екрана.
  13. Суспільство недовіри. Соціологи фіксують загальне зниження довіри українців до влади. Результати соціологічного опитування [Електронний ресурс] // Лабораторія законодавчих ініціатив, 2011. – Режим доступу: [http://parlament.org.ua/upload/docs/Omnibus\\_2\\_2011.pdf](http://parlament.org.ua/upload/docs/Omnibus_2_2011.pdf). – Назва з екрана.
  14. Чабанна М. Прозорість діяльності суб'єктів прийняття владних рішень в Україні: доступ громадськості до публічної інформації / М. Чабанна // Наукові записки НаУКМА. – 2013. – Т. 147. Політичні науки. – С. 8–16.
  15. Chenoweth E. Accountability and Transparency: Essential Principles [Електронний ресурс] / Eric Chenoweth, James P. Young // Democracy Web: Comparative Studies in Freedom. – Режим доступу: <http://www.democracyweb.org/accountability/principles.php>. – Назва з екрана.
  16. Economist Intelligence Unit's Democracy [Електронний ресурс] // The Economist. – Режим доступу: <https://www.eiu.com>. – Назва з екрана.
  17. Kelleher Christine A. Explaining Public Confidence in the Branches of State Government / Ch. A. Kelleher, J. Wolak // Political Research Quarterly. – December 2007. – Vol. 60, No 4. – P. 707–721.
  18. Mishler William. What Are the Origins of Political Trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post-communist Societies / W. Mishler, R. Rose // Comparative Political Studies. – February 2001. – Vol. 34. – No 1. – P. 30–62.
  19. Mishler William. What Are the Political Consequences of Trust?: A Test of Cultural and Institutional Theories in Russia / W. Mishler, R. Rose // Comparative Political Studies. – November. – 2005. – Vol. 38, No 1. – P. 1050–1078.
  20. Nations in Transit 2012. Tables [Електронний ресурс] // Freedom House. – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/2012%20%20NIT%20Tables.pdf>. – Назва з екрана.
  21. Peffley Mark. Democratization and Political Tolerance in Seventeen Countries: A Multi-level Model of Democratic Learning / M. Peffley, R. Rohrhneider // Political Research Quarterly. – September 2003. – Vol. 56. – N 3. – P. 243–257.
  22. Political Instability Index: Vulnerability to social and political unrest // The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.viewswire.eiu.com](http://www.viewswire.eiu.com). – Назва з екрана.
  23. Political Trust // Social and Political Trust ; by Professor Kenneth Newton [Електронний ресурс] // European Social Survey, 2013. – Режим доступу: <http://essedunet.nsd.uib.no/cms/topics/2/3>. – Назва з екрана.
  24. Political trust and institutional performance [Електронний ресурс] // Social and Political Trust ; By Professor Kenneth Newton. – European Social Survey, 2013. – Режим доступу: <http://essedunet.nsd.uib.no/cms/topics/2/3/all.html>. – Назва з екрана.
  25. Public Sector Transparency and Accountability in Selected Arab Countries: Policies and Practices. ST/ESA/PA D/SER.E/71 / United Nations Development Programme Regional Bureau for Arab States, United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Public Administration and Development Management. – New York : United Nations, 2004. – P. 11 [Електронний ресурс] // Інформація з сайту United Nations Public Administration Network. – Режим доступу: <http://www.unpan.org/DPADM/ProductsServices/Glossary/tabid/1395/language/en-US/Default.aspx>. – Назва з екрана.
  26. Хто має представляти Ваші інтереси у суспільних процесах в першу чергу? [Електронний ресурс] // Центр Разумкова. – Режим доступу: [http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll\\_id=154](http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=154). – Назва з екрана.

*M. Chabanna*

## TRAST IN POLITICAL INSTITUTIONS: PRECONDITIONS AND CONSEQUENCES FOR DEMOCRACY

*The article considers the overview of approaches to the definition of political trust, indicators of trust in political institutions. In this context the main attention is paid to the parliament and political parties. Also there are described some aspects of democracy/non-democracy which influence on the level of political trust in Ukraine.*

**Keywords:** political trust, political institutions, democracy, parliament, political parties, corruption.

*Матеріал надійшов 28.04.2014*